

“Anlamak” ve “Anlama Özürlü” Olmak

RIDVAN ÇONGUR

Şunu aklımızdan hiçbir zaman çıkarmayalım: *Anlamak, konuştuğça, dinledikçe, düşündükçe oluşan ve gelişen bir kavram...*

146 Eskiden dilimizde yer eden bazı sözler, bugün pek kullanılmıyor nedense. Sözüün gelişşi “Özürlü” kelimesini başa getirerek duyma, görme, konuşma eksikliği olanlar için “sağır”, “kör” ve “dilsiz” karşılığı olarak “duyma özürlü”, “görme özürlü”, “konuşma özürlü” şeklinde kullanılması bir zamanlar söz konusu bile değildi. Onları özürlü olarak kabul etmek akla gelmediğinden mi bu böyleydi, yoksa bu ifade ediş şekli yeterli görülmediği için düşünülmediğinden dolayı mı, buna cevap vermek zor. Neden, yıllar sonra böyle söylenildiği ve neden buna gerek görüldüğü üzerinde durmak yararlı olsa da, soruya bir başka yönden bakalım.

Önce kullanılan kelimelerin ‘kırıcılığı’ndan hareket edebiliriz. Bir insana kör, sağır, dilsiz diye hitap etmenin onları üzeceği düşünölmüştür. Bunun yerine “özürlü” demek suretiyle daha az incitici olacağı var sayılarak, herhâlde böyle hitap edilmesi daha uygun görölmüş ve bu da zamanla benimsenmiş, yaygınlaşmış, eski söyleyişlerin yerini almıştır.

Ne var ki, bu durum bende sadece “duyma”, “görme”, “konuşma” konusunda değil, düşünme, dinleme, anlama, hatta kavrama konularında da pek çoğumuzun körlerden, sağır ve dilsizlerden hiçbir farkımız olmadığını çağırıştırıyor. Böyle düşündüğüm için yanılıyor olabilirim, ama böyle olduğunu sanmıyorum. Neden? Çünkü, her gün çevremde bunun sayısız örneğini görüyor, hayretler içinde kalıyorum dersem, durumu abartmış olduğum sanılmasın. Bu durumu doğrulayan bazı tespitlerim var. Bunlara göre:

- Durmadan ve hiçbir şeyden habersiz ileri geri konuşan çalçene kişiler “düşünme”;

- Dikkatle dinlemediği için ne söylendiğinin farkında olmayanlar ‘anlama’;

- Söylenilene duyduğu, işittiği hâlde, ne anlama geldiğini bilmeyen kişi “dinleme”;

- Dinlediğini doğru dürüst yorumlamadan, ne söylenildiğinin farkına varmayan “kavrama” özürlü olmalı. Hatta, daha da ileri giderek, hayatı yaşamayı ve onun değerini bilmekten, öğrenmekten âciz, bir anlamda boşuna ömür sürenlere “yaşama özürlü” dersek pek de yanlış olmayacak!

Kelimelerle köprüler kurulur

Cemil Meriç’in şu sözünü daima hatırlarım: “Bir avuç kelime kıt’aları birbirinden ayırır, yer sarsıntısı gibi. Uçurumlara köprü kuran cümleler vardır.”

Bir insanın ağızından çıkan sözün nereye varacağını bilmesi, her sözün doğru ve yerinde söylenildiği zaman “köprüler kuracağını” veya tersine söylendiğinde aradaki “köprüleri atacağını” bilmesi gerekmez mi? Böyle değilse, o kişi “düşünme özürlü” demektir. Bu durumun dinleme, anlama, düşünme, kavrama ve kısacası ‘hayata bakış’ konusunda da geçerli olduğu şüphesiz. Dinleme eksik, düşünme ve kavrama tam değilse, “**anlama özürlü**” biri olmaktan kurtulmak mümkün değil.

Uzun bir ömür sürünce insan, deneyim kazanınca, daha doğrusu dikkatle, anlayarak dinleyip, denileni düşününce, işte o zaman, hayatta karşılaştığı durumları, söylenen sözleri değerlendirmesi de o kadar farklı oluyor. İnsanlar arasında anlaşmaların nasıl gerçekleştiğini veya çatışmaların nelerden ve neden doğduğunu, nelerin anlaşmaya, nelerin çatışmaya sebep olduğunu daha iyi anlayabiliyorsunuz. Bunu yapabiliyorsanız, hayatınıza da bir çeki düzen verebilirsiniz. Bundan hiç şüpheniz olmasın. Söz buraya gelmişken bir hatırlatma yapalım: Hatırdan ve akıldan hiç çıkarılmamalıdır ki, *dinlemek, anlamaya açılan bir kapıdır.*

Kulak vermek

Türkçede kulak vermek diye bir söz vardır. *Türkçe Sözlük* ‘merak edip dinlemek’, ‘işitmeye çalışmak’ anlamında sözlenen bir söz diyor karşılığında. Konuşma derslerinde öğrencilere ‘bir yerden geçerken, gözünüz daima çevrenizde olsun, bakın ne var, ne yazılı; konuşulanlara kulak verin, ne söylenmekte’ uyarısı yapmışımdır. İşin dedikodusu için değil, ne olup bittiğinden, ‘ne var ne yok’, haberli olmanız için kulak vermelisiniz, demişimdir.

Anlama gücü çekenlerin dikkat edeceği önemli noktalardan biridir

bu. Konuşulan veya söylenenleri, gerektiği için ve gerektiği şekilde duyup dinlemelerle ilgili. Her şeye kulak vermek, çevresinde olan biteni duymak, sizinle konuşan bir kişinin suratına bakarak, onu sadece işitip, aklınızdan geçenerlere takılarak onun ne söylediğinin farkına varmamak. Bunlar yaratır özürsüzlük hâlini.

Örnekleri daha da çoğaltmak mümkün. Dinlediğimizi sanıyoruz, ama duyuyor, işitiyoruz sadece; kelimeler kulağımızın birinden girip ötekinden çıkıyor! Dinlemek, kulağı dört açıp, ne söylenildiğini akıl süzgecinden geçirerek, anlayarak, yani muhakeme ederek, kavrayarak dinlemektir. İşitmek, duymak, anlamak için yeterli değildir... Görmek ve dinlemek birbirini tamamlamakta. Her ikisi de gerekli.

Anadolu Üniversitesinde bir sınavda öğrencilere, her gün girip çıktıkları üniversite kapısının alınlığında ne yazılı olduğunu sordum, ne yazıyorsa olduğu gibi yazmalarını istedim. Ancak bir iki öğrenci doğru cevap verdi, ötekiler ne yazıldığına dikkat etmemiş, girip çıkmış! Görme özürsüzlükten ne farkları var onların?

148

Konuşulanı dinlemek de aynı şey.

İki kulak yetmez!

Anlamanın ön şartları olduğunu da bu arada hatırlatarak konuyu sürdürürelim... Allah, insanları her bakımdan eşit yaratmıştır. Bir de buna *Kur'an-ı Kerim'*de geçen ayeti ekleyelim: *Allah, insanı en güzel biçimde yaratmıştır.* Burada 'güzel'den kasıt, sadece beden, yüz, kaş, göz güzelliği değil, varlığın tamamını saran, kapsayan güzelliğidir. Ona verdiği konuşma başta olmak üzere bütün yetenekler...

Burada dikkat edeceğimiz insanın konuşması... Bütün yaratıklar içinde konuşma yeteneğine sahip olmamızın bir anlamı da kelimeleri doğru ve yerinde kullanmamız. Konuşmayla dinlemenin iç içe olduğunu daha önce söylemiştik.

Yetenek dediğimiz, "Allah vergisi" olarak gördüğümüz özelliklere belki herkes sahip değildir ama, onları keşfetmek, geliştirmek bazılarıımıza nasip olur, onlar bundan yararlanır. Herkesin dinlemek için iki kulağı, anlama konusunda aklını kullanması için bir beyni, ifade etmesi, meramını anlatması için de ağzı, dili olduğu gibi...

Bunların nasıl kullanıldığını düşünür, neyin ve nelerin eksik kaldığının, kullanılmadan bırakıldığının farkına varırsanız, ne tür olursa olsun bir "özür-

lülük” söz konusu olmayacaktır. İnsan, birlikte olduğu insanlarla kuracağı ilişkide, “dinlemek” en başta yer almaktadır, bunu iyi bilmeli ve bunu hatırdan çıkarmamalıdır...

Dinlemek, konuşmayla sınırlı değil. “Dinleme”nin öylesine bir derinliği vardır ki, sözü aşar, insan hayatının bütünü kapsar, diyebiliriz. (Yeryüzündeki pek çok insan, hepsi değil ama, sadece söylenen, konuşulanları değil, kendi içlerinden gelen sesleri de dinlerler. Bu da ayrı bir dinleme konusu.)

Prof. Muharrem Ergin, Fethi Gemuhluoğlu’nu anlatırken, onun bir özelliği üzerinde durur ve der ki: *“Bütün büyük insanlarda, müessir insanlarda görüldüğü gibi, hepimizin de dikkatini çekmiştir söylediğim anda hemen anlayacaksınız, “dinlemesini” fevkalade güzel bir şekilde bilirdi. İnsanlar konuşurlar, fakat iyi dinlemek, söylenenin arkasını anlayacak şekilde dinlemek, her kula nasip olan hususlardan biri değildir ki, bu vâsıf Fethi’de kemaliyle kendisini bulmuştu. Dinlediği zamanki duruşu, yüz ifadesi hiç kimsenin unutamadığı bir manzara teşkil etmezdi.”*

Fethi Ağabey, bir neslin unutamadığı ender insanlardan biriydi. Konuşmasıyla insanı kucaklar, her sözülle size insan yaratılmış olmanızın güzellik ve ihtişamını hissettirirdi. Bunu gerçekleştirmesi nasıl mümkün oluyordu dersiniz?

“Dinlemeyi” çok güzel bilmesiyle...

Dinlemek deyince...

Öyle bir dinlemedir ki bu, kimle konuşuyorsa, karşısındakini dinlediği zaman onun duruşu, yüz ifadesi dinlemeyi tamamlamakta ve söze unutamayacağınız bir anlam yüklenmiş bulunmaktadır... Bundan anlayacağımız şu: Konuşmamızla biz nasıl bir etki yaratıyorsak, dinlememizle de onu daha da güçlendiriyor, dinleyenin bize inanmasında yardımcı olma gibi bir durum yaratıyoruz. Dinleme, doğru ve gereken şekilde anlamanın ötesinde bir işlev kazanmış oluyor böylece...

İnsan, bazen kendi kendini de dinler dedik. “İçini dinlemek’ ne demek? İçimizden konuşuyormuş gibi, söylediklerimizi dinler, içimizle konuşuruz. Bazen yaşadığımız çevreyi, bulunduğumuz ortamı, bir dağ yamacında veya ırmak kıyısında, şehirde, yolda yürüyüş yaparken, gezindiğimiz parkta etrafı ve tabiatı dinlediğimiz de olur... bu da içimizde gerçekleşen bir başka tür iç dinlemedir.

Konuşan yoktur ama, yürüdüğünüz yolu, o yola döşenmiş kaldırım taşlarını, eteklerinde dolaştığımız dağı, yürüyüp giderken rastladığınız ve kıyı-

sında ayaklarını serinlettiğiniz ırmak veya çay ile dalgalarını seyrettiğiniz denizi, gölgesinde dinlendiğiniz ağacı, gölge yapan dallarını, daha daha yapraklarını hışırdatan rüzgârı dinlemelisiniz... Ne söylerler, ne derler duymalısınız. Dalın, suyun, yaprağın, taşın, toprağın da bir dili vardır; siz dinlerseniz elbet, anlarsanız bu dili... Dikkat edin, kulak verin, ne söylediklerini duyacaksınız!

Şair olmak mı gerek, soluk aldığınızı duymak için yaprağın, dalın? Demeyin, dinleyin!

Duymak nedir ?

Sağır dediğiniz insanlar arasında öyleleri vardır ki, sizi duyanlardan daha iyi işitiyor ve duyuyorlar. Kulakla değil, içlerinden gelen bir güç onların duymasında yardımcı oluyor. Karşısındakinin dudak ve yüz hareketleri, yetiyor ona söyleneni anlamaları için. Sizi seyrederken, içinde belki canlandırarak, belki şekillerden anlam çıkartarak duyuyorlar her şeyi ve anlıyorlar.

Bazı ailelerde, öyle sağır kişiler görülür ki, duyanlardan hiçbir farkı olmadığı gibi, o hâlleriyle duyanlara taş çıkartırlar! Bizim ailede bir Çongur Nine vardı, yüz yaşından fazlaydı sürdüğü ömür. Hem sağır, hem de kördü. Çok az, ışığı seçecek kadar görebiliyor, ama hiç duymuyordu. Ölüncüye kadar beş vakit namazını kıldı. Duymadığı için, çevresinde hiç kimse rahatsız olmadı. Duyan bir insanın yaşayışından farklı değildi hâli ve hareketleri. Görmemesi de... Yüz yaşına girmeden önce, evin içinde dolaşır, fakat hiçbir yere çarpmazdı. Gideceği belirli yerlere nasıl gideceğini bellemişti de ondan... İyiye yaşlanınca, oturup kalkamadığı için, güne başlarken halamın yardımıyla aldığı aptes sayesinde bütün namazlarını kılar, tespih çekmeyi de ihmal etmezdi. Oturduğu yerde, başını hafifçe öne eğmesinden, dua etmek için de ellerini kaldırması ve yüzüne sürmesinden anlardık namaz kıldığını...

Herhâlde hiçbir şeyi görmüyor ve hiçbir şey duymuyordu ama, imanı bütün, kocamış biri olarak Yaradan'ı hem görüyor, hem onun ilk emrini daima içinde duyarak, kıldığı namazlarla tekrar ederek yerine getiriyordu.

Çongur Nine, Allah'ı, onu Yaradanı, içinde duyuyordu. Göze, kulağa gerek kalmaksızın...

"Anlama"dan yaşamak mı, hayır!

Görme, duyma, konuşma özürlü olmaya bir diyeceğim yok ama, "anlama özürlü" olmayı, insana yakıştıramıyorum. Görmediği, işitmediği, konuşamadığı hâlde, insan olduğunun ve yaratıldığının farkında olduğu için, o özürlülük hâline rağmen, gören körler, işiten sağırlar, konuşan dilsizlerle karşılaştım. Utandırdılar beni. Âşık Veysel ile dost oldum, yıllarca oturup kalktım,

bir örnek olması bakımından söz ediyorum, yeri geldiği için... Ankara Radyosunda bir gün stüdyoda onu konuştuğur, sesini banda alırken, kendisine şu soruyu sordum:

- Gözün açılınsın ister misin, görmeği arzu ediyor musun?

Ne cevap verdi, tahmin edersiniz? *"Hayır, istemem"* dedi. Ses kaydı bitti, odaya geçtik, çaylarımızı yudumlarırken, bant kaydı sırasında cevap vermesi için üstelemediğim soruyu tekrar sordum, neden o cevabı verdiğini öğrenmek istedim.

"Gözümün açılmasını istemiyorum" dedi ve devam etti:

"Çocukken gördüklerim, aklımdan kalanlar bana yetiyor. Onların da yardımıyla görüyorum her şeyi. Sen güzel, alımlı bir insansın. Gözüm açılrsa da seni karşımda güdubetin biri olarak görsem, dünyam yıkılır. Bırak, böyle gördüğüm gibi kal, seni öyle görmeye devam edeyim."

Beni güzel bir insan olarak gören o kör adamdı, Veysel'di. O, artık gönül gözüyle görüyordu, ayrıca iki göze ihtiyacı yoktu ki!

Aslında iş de odur ki, gözünü yumduğunda göreceksin, hatta açıkken görmediklerini bile...

Söze başlarken ne demiştik, hatırlayalım: *Anlama*, konuştuğça, dinledikçe, düşündükçe oluşan bir kavram... Unutulmaması gereken bu.

Başka ne diyelim ki?